

KANNANOTTO

Oikeusministeriö
Perustuslain tarkistamiskomitea

Suoran demokratian kehittäminen

Kannanotto Otakantaa.fi-sivuston keskusteluun: "Kiinnostaisiko sinua tehdä aloite eduskunnalle?"

1. Missä asioissa sinä haluaisit vaikuttaa päätöksentekoon suoraan?

Piraattipuolue pitää erittäin tervetulleena, että meneillään olevan perustuslain uudistamistarpeiden arvioinnin yhteydessä harkitaan demokraattisen järjestelmämme kehittämistä kansalaisten osallistumismahdollisuuksia parantamalla.

Piraattipuolue pitää erittäin tärkeänä, että parannettaisiin kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen mahdollisuuksia osallistua lainsäädäntöhankkeisiin jo ministeriöissä tapahtuvan valmisteluvaiheen aikana. Nykyisten lausuntokierrosten lisäksi pitäisi suosia lainvalmistelusta vastaavien virkamiesten suoraa yhteistyötä kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen kanssa. Pitäisi myös lisätä kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen mahdollisuuksia tehdä itse aktiivisesti esityksiä eri asioista. Monipuolisten kansalaisaloitekäytäntöjen käyttöönotto olisi suositeltavaa.

Erilaisten kansalaisaloitekäytäntöjen etuna olisi, että ne voisivat innostaa nimenomaan niitä, joilla on asiantuntemusta tietystä asiasta, osallistumaan kyseistä asiaa koskevaan päätöksentekoon. Aloitemahdollisuuksien käyttöönoton lisäksi pitää tukea lainvalmistelun avoimuuden lisäämistä ja ottaa kansalaiset ja kansalaisjärjestöt mukaan todelliseen monipuoliseen keskusteluun jo varhaisessa lain luonnosteluvaiheessa.

Tämä voisi toteutua esimerkiksi siten, että jokaista säädettävää lakia ja lakiehdotusta kohden olisi verkkosivu, joka kertoo lainvalmistelun etenemisestä. Sivun perustettaisiin heti kun lainmuutoksen valmistelu alkaa. Sivun pitäisi pysyä samana koko lainvalmistelun ajan ja sitä päivitetäisiin, kun laki etenee yhdestä askeleesta seuraavaan. Kyseisellä sivulla kansalaisten tulisi kyetä kommentoimaan lakia siten, että kommentit ovat julkisia. Kaikki kansalaisjärjestöjen ja lobbareiden kommentit olisivat myös sivulla nähtävissä. Lakia valmistelevat virkamiehet voisivat kommentoida esitettyä palautetta suoraan. Välitön keskustelu lakia valmistelevien virkamiesten ja lain tullessa eduskuntaan kansanedustajien ja kansalaisten välillä pitäisi saada osaksi jokaista lakihanketta.

2. Millaisia kansalaisten suoran osallistumisen ja vaikuttamisen keinoja tulisi mielestäsi Suomessa olla valtiollisella tasolla?

Esitämme tässä näkemyksiämme seuraavista kolmesta kansalaisten osallistumismuodosta:

- 1) kansanäänestysaloite
- 2) sisällöllinen kansalaisaloite
- 3) vetoamus.

Kansanäänestysaloite

Kansanäänestysten lisääminen ja kansanäänestysaloitteiden salliminen olisi Piraattipuolueen mielestä suotavaa poliittisen kulttuurin ja lainsäädännön kehitystä. Jälkikäteiset kumoavat kansanäänestykset olisivat kuitenkin hieman ongelmallisia. Olennaisempaa olisi kehittää lain valmisteluprosessia siten, että lainsäädäntö olisi niin laadukasta, ettei tällaisia jälkikäteisiä mekanismeja enää tarvittaisi. Tavoittena pitäisi olla, että huonoja lakeja ei tule hyväksytyksi, eikä se, että jo hyväksytyt huonot lait kumotaan tai niiden voimaantulo estetään jälkikäteen.

Kansanäänestyksessä on lopulta kuitenkin kyse vain yksisuuntaisesta "lausuntokierroksesta", jossa lausunnon antajana on koko äänestäjäkunta ja lausunnon sisältönä lyhyesti ja ytimeekkäästi "kyllä" tai "ei". Kansanäänestykset ovat hyviä välineitä poliitisten päätösten legitimoimisessa, mutta ne eivät todellisuudessa osallista kansalaisia päätöksentekoon, eivätkä vielä itsessään luo dialogia poliitikkojen ja kansalaisten välille. Kansanäänestykset varmastikin lisäävät keskustelua käsiteltävästä aiheesta, mutta kansalaisten vaikutusmahdollisuus rajoittuu niissä pariin valmiiksi mietittyyn äänestysvaihtoehtoon. Näillä perustein kansanäänestysten lisääminen, joko kansanäänestysaloitteella tai eduskunnan aloitteesta, ei saa jäädä ainoaksi keinoksi demokraattisen järjestelmämme kehittämisessä. Mahdollisuus vaikuttaa lakien sisältöön jo lain valmisteluvaiheessa on tehokkaampaa kansalaisten osallistamista.

Sisällöllinen kansalaisaloite

Suoran demokratian käytäntöjen vertailu ja arviointi -muistiossa on ansiokkaasti tuotu esille erilaisia kansalaisaloitemalleja. Piraattipuolue pitää muistion sivuilla 30–32 esitettyjä kansalaisaloitteita koskevia ehdotuksia ehdottomasti selvittämisen arvoisina.

Yksi mahdollisuus olisi pyrkiä ottamaan käyttöön kansalaisille vastaavat keinot kuin kansanedustajilla on käytössään, eli esimerkiksi laki- ja toimenpidealoitteita ja kirjallista kysymystä vastaavat menettelyt.

Kansalaisille tulisi suoda mahdollisuus laatia sekä tarkasti muotoiltuja lakialoitteita että vapaamuotoisempia "toimenpidealoitteita". Lakialoitteet pitäisi käsitellä vähintään kansanedustajien lakialoitteita vastaavalla tavalla. (Tosin kansalaisten lakialoitteita ei tulisi haudata valiokuntaan vaalikauden loppuajaksi!) Voitaisiin myös harkita sellaista vaihtoehtoa, että tietyllä allekirjoitusten määrällä valiokunta käsitelisi ensin aloitteen ja päättäisi viedäänkö se eteenpäin. Suuremmalla allekirjoitusten määrällä aloite olisi pakko käsitellä kuten hallituksen esitys eli viedä läpi valiokunnista ja tuoda täysistunnon käsittelyyn.

Löyhempiin aloitteisiin, jotka eivät sisällä tarkkaa lakialoitetta, tulisi aina saada kirjallinen vastaus, jonka voisi antaa asianomainen valiokunta. Vastauksessa valiokunta kertoisi, mitä mieltä se on aloitteesta, ja suosittaisi mahdollisesti hallitukselle, eduskunnalle tai muulle viranomaiselle joitakin toimia aloitteen johdosta.

Voitaisiin ottaa myös käyttöön kansalaisille mahdollisuus tehdä "kirjallisia kysymyksiä" ministereille. Esimerkiksi tietty määrä kansalaisia voisi tehdä kirjallisen kysymyksen, johon ministerin olisi vastattava tietyn ajan kuluessa, kuten kansanedustajien kirjallisiin kysymyksiin. Sekä kysymys että vastaus julkaistaisiin.

Kansalaisten suoran osallistumisen muotoja mietittäessä olisi hyvä ottaa lähtökohdaksi tavoite, että kansanedustajien käytössä olevat aloitteet ja kysymykset ulotettaisiin myös kansalaisten keinovalikoimaan. Tällöin tietty joukko kansalaisia voisi tehdä vastaavia aloitteita kuin kansanedustajat, ja niillä voisi olla vastaavia vaikutuksia. Aloitteet voitaisiin porrastaa siten, että mitä enemmän allekirjoittajia aloitteen takana on, sitä konkreettisempia toimia se edellyttää valtioelimiltä. Aloitteet voitaisiin osoittaa joko eduskunnalle tai hallitukselle.

On huomattava, että 20 000 yhden vuoden aikana kerättyä allekirjoitusta riittää nykyisellään Suomessa presidenttiehdokkaan asettamiseen. Käytäntö on osoittautunut toimivaksi. Ei pitäisi olla mitään syytä, miksei samaa 20 000 allekirjoitusta ja vuoden keräysaikaa voitaisi käyttää myös kansalaisaloitteiden kohdalla. Kansalaisaloite on kuitenkin jopa vähemmän järeä kansalaisten vaikuttamiskeino kuin presidenttiehdokkaan asettaminen.

Vetoamus

Eräs uusi kansalaisten osallistumismuoto, jonka käyttöönottoa olisi syytä harkita, on Euroopan parlamentissa jo käytössä olevan kaltainen vetoamusmenettely, eli "oikeus vedota" Euroopan parlamenttiin. Parlamentissa on erityinen vetoamusvaliokunta, joka tutkii näitä vetoamuksia. Vetoamuksia voivat tehdä kansalaiset ja yhteisöt ja niitä toimitetaan noin 1 000 vuosittain. Vetoamusvaliokunnalla ei ole varsinaisia valtaoikeuksia toimia vetoamusten pohjalta, mutta se voi käyttää vaikutusvaltaansa ja siten edistää vetoamuksessa mainittua asiaa.

Vetoamus ei velvoittaisi eduskuntaa ryhtymään mihinkään toimenpiteisiin, mutta vetoamuksen tekeminen osoittaisi, että asiaa kannattaa tietty joukko kansalaisia. Halutessaan eduskunta voisi ryhtyä mihin tahansa toimivaltaansa kuuluviin toimenpiteisiin. Vetoamuksiin voisi olla myös vastausvelvollisuus esimerkiksi asianomaisella valiokunnalla. Vetoamus olisi ikään kuin normaalia kansalaispostia tai tavanomaista adressia virallisempi tapa vedota eduskuntaan. Vetoamukset merkittäisiin kaikkien nähtäville eduskunnan sivuille. Tällainen vetoamusoikeus voitaisiin, samaan tapaan kuin Euroopan parlamentin osalta, antaa jokaiselle Suomen kansalaiselle ja suomalaiselle yritykselle ja yhteisölle.

3. Olisiko suoran demokratian lisääminen valtiotasolla ylipäättään tarpeellista?

Piraattipuolue näkee kansalaisten suorien vaikutusmahdollisuuksien lisäämisen ei ainoastaan tarpeellisena vaan jopa välttämättömänä uudistuksena. Satavuotiasta edustuksellista järjestelmäämme on syytä pyrkiä jatkuvasti parantamaan. Erityisesti monipuolisten kansalaisaloitteiden käyttöönotto parantaisi kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen osallistumismahdollisuuksia.

Sähköisestä allekirjoituksesta

Kansalaisaloitteiden ja muiden suoran demokratian keinojen valmistelussa on syytä ottaa huomioon sähköistä allekirjoitusta koskeva lainsäädäntö. Kansalaisaloitteiden tulisi ehdottomasti olla allekirjoitettavissa sähköisesti. Erityisesti internetin hyödyntäminen kansalaistoiminnassa on nykyään olennainen osa useimpien kansalaisjärjestöjen toimintaa. Valitettavasti jälkeenjäänyt lainsäädäntö on vakavasti rajoittanut sähköisten mielipiteiden käyttöönottoa yhdistysten päätöksenteossa. Oikeusministeriössä on valmisteilla yhdistyslain uudistus tältä osin. Olisi järjetöntä jättää sähköinen allekirjoitusmahdollisuus käyttöönottamatta mikäli kansalaisaloitemahdollisuus otettaisiin lainsäädäntöön.

Sähköisiä allekirjoituksia on todennäköisesti helpompi saada kerättyä suuria määriä kuin perinteisiä kirjallisia allekirjoituksia. Tämä tulee tietysti ottaa huomioon pohdittaessa sitä, mikä määrä allekirjoituksia on riittävä kansalaisaloitteen laatimisessa.

Puheenjohtaja Pasi Palmulehto

Sihteeri Ahto Apajalahti